

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

IAP

International Association of Prosecutors

Рекомендації для прокурорів у справах про злочини проти журналістів

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

1

Невіддільна частина зусиль міжнародної спільноти в частині припинення безкарності за злочини проти журналістів – притягнення винних осіб до відповідальності за свої дії відповідно до принципів верховенства закону та прав людини. Ці Рекомендації визначають чинники, які слід аналізувати в процесі прийняття рішень у справах проти журналістів, і заходи, які в перспективі здатні забезпечити захист суспільних інтересів і правопорядок, а також зміцнити довіру до органів правосуддя.

2

Під час проведення слідства, нагляду або надання консультативної допомоги в ході розслідування злочину, вчиненого проти журналіста, прокурори повинні ініціювати або рекомендувати проведення контекстуального аналізу для встановлення можливого взаємозв'язку між учиненим правопорушенням і журналістською діяльністю потерпілого в минулому й у теперішній час. Залежно від міркувань, продиктованих конкретними обставинами справи, частотою вчинення злочинів проти журналістів, особливостями правової системи та національного законодавства, прокурорам належить провести або розглянути можливість проведення більш ґрунтовного аналізу.

3

Усі злочини проти журналістів мають бути розслідувані згідно з законом за умови достатності доказів і з урахуванням суспільного резонансу таких справ. Приймаючи рішення, прокурори мають брати до уваги можливість рецидивів чи ескалації правопорушень. Суспільний резонанс може зробити неприйнятним вжиття заходів некримінального порядку застосуванням до обвинувачених механізмів позасудового врегулювання чи участі в програмах соціальної реабілітації.

4

Під час інформування громадськості про перебіг розслідування справи слід суворо дотримуватися нерозголошення журналістських джерел. Журналістські джерела конфіденційні й це належить враховувати на кожному етапі розслідування та судового розгляду. Прокурори повинні забезпечити захист конфіденційних даних, щоб уникнути можливості розкриття журналістських джерел під час слідства або судового розгляду.

5

Злочини проти журналістів часто мають міждержавний характер. Це зумовлює потребу обміну інформацією між державами, що забезпечується міжнародно-правовим співробітництвом на основі багатосторонніх конвенцій, регіональних договорів, двосторонніх договорів про правову взаємодопомогу та інших міждержавних домовленостей. Є також кроки практичного характеру, які можуть робити прокурори для більш ефективного міжнародного співробітництва.

ПЕРЕДМОВА

Активна участь прокурорів – це часто перший крок у виявленні та притягненні до відповідальності винних у вчиненні злочинів проти журналістів, зокрема й нападів на них. Протягом останнього десятиріччя в середньому кожні чотири дні вбивали журналіста. Крім того, за даними ЮНЕСКО, 9 із 10 вбивств журналістів залишаються нерозкритими. За атаки на журналістів держава платить високу ціну: потерпають свобода слова й доступ до інформації – наріжні камені сучасного суспільства.

Саме тому надзвичайно важливо дати можливість журналістам інформувати суспільство й забезпечити підзвітність державних органів і чиновників. Щоб створювати вільне й безпечне середовище для працівників засобів масової інформації ЮНЕСКО і Міжнародна асоціація прокурорів (МАП) уклали угоду про співпрацю в галузі посилення ролі прокурорів у боротьбі з безкарністю за злочини й напади на журналістів.

Ми раді подати вам до уваги ці «Рекомендації для прокурорів у справах про злочини проти журналістів». Як особи, відповідальні за порушення судового провадження та нагляду за досудовим розслідуванням цих справ, незалежні державні прокурори відіграють вирішальну роль у захисті журналістів та забезпеченні того, щоб злочини й напади на журналістів не залишалися безкарними. Нарівні з судовою системою та правоохоронними органами, органи прокуратури відіграють важливу роль у зміцненні трьох таких складників безпеки журналістів: запобігання правопорушенням, захист жертв та притягненні до відповідальності злочинців. Посилиючи верховенство права й повагу до основоположних свобод, органи прокуратури роблять свій внесок у зміцнення справедливості та суспільної гармонії.

Мета цих Рекомендацій – допомогти прокурорам поглибити свої знання й розширити можливості з таких питань: (1) надання аналітичної інформації про проведення чи нагляд за досудовими розслідуваннями та консультативної допомоги правоохоронним органам; (2) визначення етапів судового провадження у справах про злочини проти журналістів та збереження цілісності доказів; (3) наголошення на важливості захисту конфіденційності журналістських джерел; (4) обговорення питань захисту жертв, свідків, імунітету для свідків та переваг співпраці зі слідством; (5) вивчення питань правової взаємодопомоги у кримінальних справах та екстрадиції; (6) визначення особливостей гендерних злочинів та інших форм злочинів на ґрунті ненависті до журналістів; та (7) аналіз постконфліктних юрисдикцій та питань правосуддя перехідного періоду.

Отже, ці Рекомендації підпадають під глобальну стратегію реалізації Плану дій ООН щодо забезпечення безпеки журналістів та розв'язання проблеми безкарності, спрямованого на створення вільного й безпечного середовища для журналістів та працівників засобів масової інформації, щоб сприяти зміцненню миру, демократії, прав людини та прогресу в усьому світі. З цією метою з 2013 року ЮНЕСКО та її партнери провели навчання понад 17 000 працівників судової системи з Латинської Америки, Африки та арабських країн на теми міжнародних і регіональних стандартів у галузі свободи слова та безпеки журналістів.

Розглядаючи як системи цивільного права, так і загального права, ці Рекомендації дадуть змогу глибше зрозуміти теоретичні основи права на свободу слова та безпеку журналістів, а також набути додаткових навичок втілити це на практиці.

Сін Цюй
Т.в.о. помічника Генерального директора
з питань комунікації та інформації
Організації Об'єднаних Націй з питань
освіти, науки та культури

Чхоль-Кю Хван
Президент
Міжнародної асоціації прокурорів

ВСТУП І ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Невіддільна частина зусиль міжнародної спільноти у сфері припинення безкарності за злочини проти журналістів – притягнення винних осіб до відповідальності за свої дії відповідно до принципів верховенства закону та прав людини.

Злочини проти журналістів мають наслідки не лише для жертв та їхніх сімей, але й для свободи слова, свободи преси, доступу громадян до інформації та інших основоположних свобод, визнаних міжнародними стандартами, договорами та конвенціями.

Свобода вираження поглядів – одне з фундаментальних прав людини, закріплене й визнане в усьому світі. Кожна людина має право на власну думку й право шукати, отримувати інформацію, обмінюватися нею та ідеями. Для журналістів це право першорядне, оскільки неодмінна складова частина їхньої професії – пошук і поширення правди. Без цієї свободи неможливо проводити інтерв'ю чи запитувати інформацію в державних службовців. Це основоположне право дає можливість людям публічно ділитися своїми думками й ідеями. Без цього ніхто не зміг би повідомляти іншим людям правдиву, точну інформацію, яка потрібна для прийняття зважених рішень щодо свого життя, і як наслідок – несправедливість і порушення прав людини залишаться невикритими.

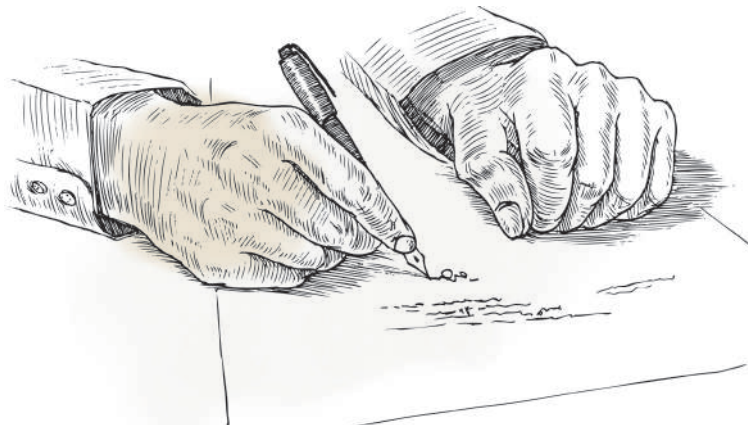
Відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ):

“

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами й незалежно від державних кордонів

Це право також міститься в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (МПГПП), в якому воно загалом узгоджується з формулюваннями ЗДПЛ. Обидва документи наголошують на тому, що йдеться не лише про свободу поширення думок та ідей, але й про свободу отримання інформації.

Право на свободу думки та вираження поглядів гарантовано також регіональними документами. Зокрема, Американською конвенцією з прав людини, Європейською конвенцією з прав людини та Африканською хартією прав людини та народів. Усі вони підтверджують положення ЗДПЛ та МПГПП.

Відповідно до викладеного, ці рекомендації визнають важливість свободи вираження поглядів та існування вільних, незалежних, плюралістичних та різноманітних онлайн й офлайн медіа. Прокурори повинні розглядати це фундаментальне право як основу для побудови й підтримки інклюзивного суспільства, освіченого суспільства, верховенства права та участі громадян у державних справах, а також у забезпеченні підзвітності державних установ і посадових осіб.

У всьому світі журналістська діяльність часто наражає на ризик стати жертвою порушень і зловживань правами людини. Мова йде про вбивства, катування, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, безпідставне затримання або арешт, свавільне видворення, фізичне та сексуальне насильство, а також залякування, погрози та гоніння всіх видів, зокрема спрямовані й на членів їхніх сімей. Ці нелюдські методи часто змушують журналістів припинити свою діяльність і стимулюють самоцензуру, що позбавляє суспільство важливої інформації.

Тому Організація Об'єднаних Націй закликає держави привести свої закони, політики та практики у відповідність з їхніми зобов'язаннями, передбаченими міжнародним законодавством про права людини, щоб:

- налаштувати запобіжні механізми або ефективні заходи захисту;
- створити спеціальні слідчі підрозділи або призначити спеціалізованих прокурорів;
- напрацювати спеціалізовані протоколи, методи розслідування та притягнення до відповідальності;
- забезпечити підзвітність відповідних установ проведенням неупереджених, оперативних, ретельних, незалежних та ефективних розслідувань усіх випадків насильства, погроз та нападів на журналістів відповідно до юрисдикції того чи іншого органу;
- притягнути до відповідальності винних осіб, серед них замовників, співучасників, підбурювачів та тих, хто приховував злочини;
- забезпечити доступ жертв і членів їхніх сімей до механізму отримання відповідного відшкодування, компенсації та допомоги¹.

Державам настійливо рекомендовано підтримувати зміцнення потенціалу, поглиблювати навчання й обізнаність прокурорів і співробітників правоохоронних органів про міжнародні зобов'язання держав у сфері прав людини та гарантування безпеки журналістів.

Журналісти й преса мають вирішальне значення для підтримання життєдіяльності вільного й демократичного суспільства. Розслідуючи атаки на журналістів, прокурори мають враховувати контекст журналістської діяльності та вплив інциденту на ситуацію з основоположними правами людини, а також підтримувати надання або надавати консультативну допомогу в контекстуальному аналізі злочину до початку судового розгляду.

Усі громадяни рівні перед законом і ці Рекомендації не мають на меті надати особливого статусу журналістам. Мета – гарантувати право на здійснення журналістської діяльності за умов, що сприяють додержанню основних прав людини.

Ці Рекомендації визначають елементи, які слід брати до уваги в процесі розслідування злочинів проти журналістів, та розглядають механізми, які зможуть забезпечити дотримання суспільних інтересів, громадський порядок та зміцнити довіру до органів правосуддя.

Застосування цих рекомендацій забезпечить послідовність та належне дотримання правової процедури публічних дій прокурорів. Вони жодним чином не суперечать принципам достатності доказів і рівних можливостей, не обмежують зобов'язання та повноваження прокурорів при прийнятті рішення про відкриття кримінального провадження відповідно до норм національного законодавства, практики застосування закону та відповідних процедур.

При розробці цих Рекомендацій враховано системи цивільного та загального права. Тому в деяких випадках, відповідно до національного законодавства, заснованого на основоположних правах людини та міжнародних стандартах, можливе лише часткове застосування цих Рекомендацій. Слід зазначити, що в країнах із цивільною правовою системою прокурори відповідальні за проведення розслідувань, а в країнах із системою загального права цієї практики немає.

¹ UNHRC, October 1, 2020, A/HRC/45/L.42/Rev.1 <https://owncloud.unog.ch/s/joqD-0qu0R2ZnDgA>

1 ПРОВЕДЕННЯ АБО НАГЛЯД ЗА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ ТА КОНСУЛЬТАЦІЙНА ДОПОМОГА ПРАВООХОРОННИМ ОРГАНАМ

Прокурорам рекомендовано пройти спеціальне навчання з основоположних прав, пов'язаних з журналістською діяльністю та захистом конфіденційності журналістських джерел, якщо у справах, що стосуються інцидентів з журналістами, прокурори:

- проводять розслідування;
- здійснюють нагляд за розслідуванням;
- надають консультативну допомогу правоохоронним органам;
- приймають рішення про відкриття кримінальних проваджень.

Прокурор повинен визначити конкретні заходи для забезпечення захисту конфіденційності журналістських джерел, включно з порадами щодо опрацювання та раціонального використання журналістських матеріалів, якщо в процесі розслідування, нагляду за досудовим розслідуванням або наданням консультативної допомоги правоохоронним органам (як офіційної, так і неофіційної) зрозуміє, що це може призвести до прямого або опосередкованого розкриття конфіденційних журналістських джерел.

У ході розслідування, нагляду за досудовим розслідуванням або надання консультативної допомоги у справах щодо злочину, вчиненого проти журналіста, прокурор повинен ініціювати або рекомендувати контекстуальний аналіз взаємозв'язку між інцидентом і журналістською діяльністю жертви. Залежно від міркувань, продиктованих певними обставинами, кількості злочинів проти журналістів, правової системи та

національного законодавства у прокурора може виникнути потреба провести або ознайомитися з поглибленим аналізом. Такий аналіз може містити інформацію про діяльність ЗМІ в цілому, зв'язки між різними групами осіб, причетних до діяльності постраждалого, та потенційних зацікавлених у вчиненні злочину осіб.

Такий контекстуальний аналіз слід проводити на початку процесу розслідування, що допоможе виявити потенційних підозрюваних та можливі мотиви. Необхідно встановити всіх учасників злочину, серед них замовників, співучасників, підбурювачів та пособників. Якщо це припустимо, то ці докази слід надати суду для підтвердження мотивів, ухвалення вироку або з будь-якою іншою законною метою.

У критичних ситуаціях, таких як екстрена невідкладна допомога особі, розслідування стосовно журналіста, затримання його або арешт під час виконання журналістом службових обов'язків, необхідно застосовувати офіційні механізми захисту основоположних прав людини. Оскільки в таких випадках наявні в журналістів матеріали можуть містити інформацію, що ідентифікує конфіденційні джерела, в таких ситуаціях слід керуватися принципами, викладеними в розділі 3 цих Рекомендацій.

При опрацюванні стратегії боротьби з масовими заворушеннями під час демонстрацій, мітингів або політичних акцій, в яких може бути, наприклад, поліційне оточення, прокурор повинен сприяти встановленню механізмів забезпечення безперешкодної діяльності журналістів – без обмежень свободи пересування або будь-яких інших основних прав.

2 ЕТАПИ Й ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ЦІЛІСНОСТІ ДОКАЗІВ

Санкціонуючи провадження, прокурор повинен аналізувати як достатність доказів, так і суспільний інтерес у порушенні такого провадження. Рішення має бути справедливим і неупередженим, щоб забезпечити об'єктивне правосуддя для жертв, свідків, підозрюваних, обвинувачених та широкої громадськості. Прозорість і підзвітність провадження та прийнятого рішення мають вирішальне значення для цінностей справедливості й рівноправ'я перед законом. Прокурор повинен виконувати свої обов'язки з повагою до цих цінностей. Усіх винних, серед них замовників, виконавців та осіб, що фінансують злочинну діяльність, слід притягнути до кримінальної відповідальності, якщо є достатньо доказів для доведення їхньої винуватості.

Прокурор повинен пересвідчитися у достатності доказів на основі об'єктивного аналізу, який відповідає національним вимогам, щоб упевнитися в тому, що суддя або суд зможуть обґрунтовано засудити підозрюваного в учиненні злочину. Прокурор повинен дотримуватися цього протягом усього провадження.

Аналізуючи можливості, прокурор повинен оцінити суспільний інтерес, що серед іншого охоплює таке:

- підтримання довіри громадськості до органів правосуддя,
- вплив ухваленого рішення на громадський порядок,
- можливий негативний вплив учиненого злочину проти журналіста на ситуацію з основоположними правами,
- взаємозв'язок вчиненого злочину і журналістської діяльності жертви.

Окрім того, суспільний резонанс може зробити неприйнятним вжиття заходів некримінального порядку застосуванням до обвинувачених механізмів позасудового врегулювання чи участі в програмах соціальної реабілітації. Притягнення до відповідальності за злочини проти журналістів повинно відбуватися за умов достатності доказів та врахування суспільного резонансу таких злочинів. Прокурори мають брати до уваги можливість рецидивів чи ескалації правопорушень щодо журналістів.

Перш ніж передавати справу до суду, прокурор повинен переконатися в тому, що розслідування закінчено і що докази здобуто відповідно до закону. За певних обставин, зваживши на суспільний резонанс, прокурор може висувати попередні звинувачення до завершення розслідування, зокрема для:

- забезпечення захисту та безпеки громадян, серед них жертв злочину,
- запобігання втечі підозрюваного,
- припинення дальшого вчинення тяжкого злочину,
- запобігання тиску на свідків або перешкодженню правосуддю.

У таких випадках потрібно закінчити розслідування максимально швидко.

На кожному етапі досудового розслідування та під час судового розгляду прокурор повинен вжити заходів для забезпечення захисту, збереження та недоторканності доказів у справі.

ЗАХИСТ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ДЖЕРЕЛ

З конфіденційним джерелом, яке співпрацює з журналістом на умовах збереження анонімності зі згоди останнього не розкривати особу інформатора, чия анонімність важлива для його стосунків з журналістом, слід поводитися відповідно до правил конфіденційності та керуватися суспільними інтересами. Конфіденційність журналістських джерел має бути захищена, оскільки від неї залежить місія інформування громадськості. Отже, журналістські конфіденційні джерела мають бути захищеними на всіх етапах досудового розслідування та судового розгляду.

Прокурори повинні забезпечити захист конфіденційних даних, які можуть призвести до ідентифікації джерела, щоб уникнути можливості їх розсекречення під час слідства або судового розгляду.

За винятком обставин непереборної сили журналістські джерела чи інформація, яка може ідентифікувати джерело, не повинна оприлюднюватися без прямої згоди журналіста, за погодженням із джерелом. Якщо це неможливо, то таку згоду, за погодженням із джерелом, може надати ЗМІ, пов'язане з цим журналістом.

Винятково за надзвичайних обставин, коли розкриття конфіденційності журналістського джерела – це єдино можлива дія в розкритті справи, вся інформація або докази, які можуть призвести до ідентифікації джерела, повинні бути засекречені й передані компетентному судовому органу для визначення умов використання й опрацювання. За відсутності цього юридичного механізму прокуророві слід визначити, чи

виправдане розкриття конфіденційності джерела з позиції інтересів суспільства. При визначенні слід врахувати такі фактори:

- усі можливі варіанти успішно розкрити справу вичерпано й лише розголошення джерела – єдиний спосіб закінчити справу,
- наслідки розкриття конфіденційної інформації для журналістського джерела і самого журналіста,
- як прийняте рішення вплине на ситуацію зі свободою преси.
- Рішення, що стосуються журналістських джерел, повинні прийматися з санкції вищого керівництва органів прокуратури.

У будь-якому разі, журналіст або ЗМІ як представник журналіста повинні мати можливість втрутитися в процес ухвалення рішення й відстоювати свою точку зору.

Слід розглядати як непряме порушення конфіденційності джерел факт спроби виявити джерела журналіста проведенням слідчих дій щодо будь-якої особи, яка в силу своїх взаємин з журналістом може мати інформацію, що ідентифікує ці джерела.

Рекомендується залучати до відповідних процесів лише тих прокурорів, які пройшли спеціальне навчання з питань захисту журналістських джерел.

4 ЗАХИСТ ЖЕРТВ І СВІДКІВ, ПЕРЕВАГИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЗІ СЛІДСТВОМ ДЛЯ СВІДКІВ

А) Захист журналістів під час розслідування або судового процесу

У випадках, коли прокурор може застосувати програми захисту свідків або жертв та членів їхніх сімей, слід дотримуватися цих Рекомендацій. Якщо прокурор має повноваження рекомендувати компетентним органам застосування цих програм, то він також повинен керуватися даними критеріями.

Програму захисту журналістів і членів їхніх сімей застосовують у таких ситуаціях:

- фактичні обставини справи свідчать про можливу небезпеку для журналістів або їхніх сімей;
- до можливого вчинення злочину проти журналіста причетні особи або групи, які схильні до насильницьких дій;
- до можливого вчинення злочину проти журналіста причетні члени організованих злочинних угруповань або терористських організацій.

Після оцінки потенційних загроз компетентним

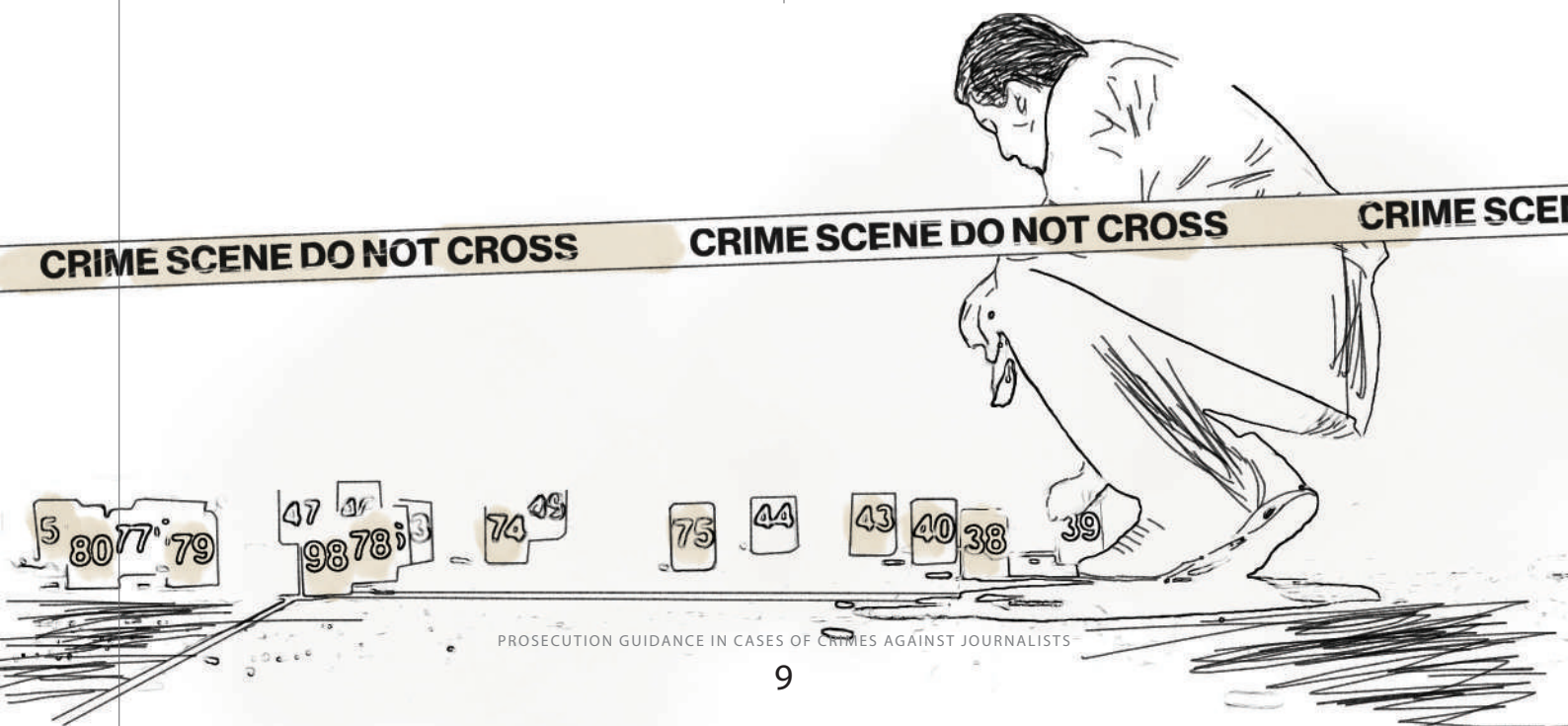
органам слід вжити певних заходів. Ці заходи можуть охоплювати програму фінансової допомоги, переселення, забезпечення житлом, зміну особистих даних, психологічну допомогу, особисту охорону, пасивну або активну охорону місця тимчасового або постійного проживання та/або процедуру переселення, коли загроза мине.

За винятком випадків, коли це дозволено законом або необхідно для досягнення законної мети, повинно бути заборонено:

передавати інформацію, яка розкриває або може допомогти розкрити місцеперебування осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, розташування об'єктів, використовуваних для забезпечення захисту, або деталі щодо зміни особистих даних;

передавати інформацію про засоби й методи захисту осіб, щодо яких здійснюється державна охорона;

розкривати дані про осіб і їхню роль у забезпеченні охорони та про осіб, причетних до цього процесу, в тих випадках, коли ця інформація може завдати істотної шкоди.

Б) Співпраця зі слідством²

Участь громадян у розслідуваннях і судових провадженнях, включно з даванням свідчень, важлива для належного функціонування системи правосуддя. Цей моральний і соціальний обов'язок громадян поширюється також на осіб, яких підозрюють або звинувачують у вчиненні злочину, якщо вони вирішують добровільно дати показання проти іншого підслідного чи обвинуваченого.

У забезпеченні розслідувань серйозних правопорушень проти журналістів може виникнути потреба викликати свідків, які беруть або брали участь у тих самих злочинних діях, що й обвинувачений, і які вимагають певних привілеїв у обмін на свої показання.

Рішення про залучення свідків на умовах співпраці має бути підтверджене доказами та ґрунтуватися на законах, правилах та процедурах, застосовуваних до органів прокуратури, та на повазі до цінностей правосуддя. В інтересах забезпечення прозорості та справедливості привілеї або переваги, що надаються свідкам на умовах співпраці, прокурор зобов'язаний оприлюднити, якщо це не становитиме загрози безпеці зазначених осіб.

Щоб визначити, чи відповідає суспільним інтересам надання привілеїв свідку, який співпрацює зі слідством, слід враховувати такі фактори:

- повна й вичерпна інформація про роль у злочинних діях свідка, який співпрацює зі слідством, що дала б змогу зняти зі свідка підозри;
- цілковита відданість свідка співпраці зі слідством у справах, у яких його показання можуть бути корисними;

- згода свідка пройти тест на поліграфі, відповідно до норм національного законодавства та практики, у тому разі, якщо свідок, який співпрацює, брав участь у тяжкому злочині проти журналіста зі співучасником/ами або в складі організованого злочинного угруповання або терористської організації, і передбачається, що він даватиме показання проти співучасників або членів організації, до якої належить або належав. Ця процедура має застосовуватися й до інформаторів, які співпрацюють зі слідством у місцях позбавлення волі.

Будь-яке питання, що стосується надання часткового або повного імунітету свідкам, причетним до тяжких злочинів проти журналістів, в обмін на показання проти співучасників, членів організованого злочинного угруповання або терористської організації повинен вирішувати головний прокурор або керівник прокуратури, що веде справу.

Про всі імунітети й привілеї фінансового чи іншого характеру, за винятком заходів безпеки, має бути гласно й у повному обсязі повідомлено сторонам процесу та громадськості.

В) Захист свідків під час судових розглядів

Під час судового розгляду свідок, на вимогу прокурора та відповідно до національного законодавства й практики, повинен мати можливість давати показання поза межами зали суду, за ширмою або за допомогою технологічних засобів, що не дають змоги обвинуваченому бачити свідка, а свідкові – обвинуваченого, коли участь у цьому процесі може становити загрозу життю чи фізичній безпеці свідка, членів його сім'ї або родичів.

² Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97 від 13 вересня 1997 р.

ПРАВОВА ВЗАЄМОДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ТА ЕКСТРАДИЦІЇ

Злочини проти журналістів часто мають міждержавний характер. Це зумовлює потребу обміну інформацією між державами, що забезпечується міжнародно-правовим співробітництвом на основі багатосторонніх конвенцій, регіональних договорів, двосторонніх договорів про правову взаємодопомогу та інших міждержавних домовленостей. За відсутності офіційних домовленостей про міжнародно-правові відносини країни можуть покладатися на принципи міжнародної та судової ввічливості щодо допомоги в кримінальних справах. Є кроки практичного характеру, які можуть робити прокурори для більш ефективного міжнародного співробітництва.

Правова взаємодопомога не замінює інших форм співпраці. Співпраця між органами прокуратури або правопорядку залишається важливим засобом взаємодопомоги, особливо коли запитувана інформація може бути надана без застосування заходів примусу.

Запити про допомогу можна подавати за міжнародним принципом взаємної ввічливості навіть тоді, коли між двома країнами немає відповідних угод. Такі запити надсилають у формі міжнародного судового доручення, не заснованого на угоді. Іноземна держава відповідь на ці запити відповідно до свого національного законодавства.

Коли потрібні у справі докази містяться за кордоном, прокуророві належить забезпечити прийнятний процес отримання й долучення до справи цих доказів.

А) Запити про правову взаємодопомогу

Як правило, угоди про правову взаємодопомогу передбачають п'ять основних механізмів обов'язкової взаємодопомоги:

- збирання доказів, включно з документами, заявами, показаннями свідків, для надання стороні, що надіслала запит;
- взаємне надання доказів за запитом;
- передача затриманих осіб, які бажають дати свідчення або допомогти в розслідуванні чи розгляді справи;

- обшук, виїмка та передача вилученого майна стороні, що надіслала запит;
- стягування штрафів та виконання постанов про конфіскацію в кримінальних провадженнях за запитом іноземної держави.

Коли прокурор готує запит про правову взаємодопомогу на основі двосторонньої, багатосторонньої угоди або міжнародної конвенції, він повинен враховувати, на кого покладається тягар доказування в країні, що отримує запит. Коли мова йде про співпрацю держав з різними правовими системами, прокуророві слід чітко розуміти відмінності між системами цивільного і загального права. Під час підготовки запиту прокурор може звернутися по допомогу до колег, які працюють у країні, в якій знайдено необхідні докази, інформація про яких доступна в базі даних Міжнародної асоціації прокурорів на сайті www.iap-association.org. Взаємодопомога може передбачати як співпрацю органів поліції, так і співпрацю на рівні центральних органів, які опрацьовують запити й офіційно надсилають їх іноземним державам, у яких для одержання необхідних доказів потрібно вжити заходів примусу.

Законодавчі вимоги щодо задоволення іноземних запитів на отримання доказів різняться в різних країнах. Що суворіші будуть примусові заходи,

то вищим буде поріг доказування для задоволення законних вимог запиту. Деякі елементи, на які потрібно звернути увагу:

- ступінь конфіденційності;
- ступінь терміновості;
- необхідність засвідчення доказів;
- необхідність перекладу запиту.

Прокурор може підтримувати зв'язок з представниками запитуваної сторони, надавши контактні дані як для офіційного, так і для неофіційного спілкування. Запит має бути конкретним і виваженим. У міжнародній практиці заведено надсилати чернетку запиту представникам запитуваної сторони, перш ніж звертатися офіційними каналами. Цей підхід дає змогу оцінити виконуваність запиту, з'ясувати можливі проблеми та пришвидшити його виконання.

Б) Електронні докази

Використання електронних доказів дедалі ширше входить у практику розслідування всіх видів злочинів, зокрема й злочинів проти журналістів. Електронні докази вразливі, легко змінювані та потребують оперативності в роботі з ними. Вони не пов'язані з територіальними юрисдикціями, отже, можуть бути втрачені. Слідчі й прокурори повинні діяти швидко, щоб виявити, встановити місцезнаходження, зафіксувати й зберегти електронні докази.

Перш ніж надсилати запит до іноземної держави, прокурор має пересвідчитися, що в межах національного законодавства вичерпано всі можливості дістати необхідні електронні докази. Прокурор зобов'язаний скласти припис про збереження електронних доказів, який має надіслати постачальниками послуг зв'язку до того, як запитати необхідну інформацію каналами правової взаємодопомоги чи надіслати припис про надання доказів. Деякі постачальники послуг зв'язку приймають запити на забезпечення збереження даних безпосередньо від іноземних правоохоронних органів чи органів прокуратури. Прокурор повинен уточнити в органах прокуратури запитуваної країни або постачальників послуг зв'язку, чи стане відомо власникові облікового запису про цей запит, та врахувати це в стратегії розслідування. Запит на збереження електронних даних має містити такі елементи:

- детальна інформація про запитувані дані, включно

з конкретними категоріями даних і крайній термін їх надання;

- назва органу видачі; ПІБ відповідальної особи, офіційна електронна пошта на домені правоохоронного органу та номер телефону;
- адреса електронної пошти, номер телефону, ID номер або ім'я користувача, щодо якого робиться запит.

Запит на збереження електронних даних необхідно надсилати до відділу реагування на запити правоохоронних органів постачальника послуг. Органи прокуратури також повинні попросити запитувану сторону про підтвердження отримання листа.

В) Запит на екстрадицію

Екстрадиція – це офіційна процедура, згідно з якою держава вимагає примусового повернення особи, обвинуваченої чи засудженої за злочин, для судового розгляду або відбування покарання в державі, що робить запит.

Більшість договорів про екстрадицію передбачає в нагальних випадках тимчасовий арешт особи до слухань про екстрадицію. Прокурор повинен діяти оперативно й в інтересах суспільства, щоб запобігти втечі підозрюваного та уникнути поразки в слуханнях про екстрадицію.

Якщо місцезнаходження підозрюваного не встановлено, прокурор може надіслати запит до правоохоронних органів про випуск так званого червоного циркуляра (Red Notice), який вимагає від правоохоронних органів усього світу встановити місцезнаходження, арештувати та тимчасово тримати під вартою особу в очікуванні екстрадиції, засудження чи іншої юридичної процедури.

Red Notice містить два типи інформації: дані про особу, яку розшукують, і дані про правопорушення, за яке цю особу розшукують. Червоні циркуляри випускає Інтерпол.

Під час підготовки запиту на екстрадицію необхідно звернути особливу увагу на тягар доказування, принцип цільового характеру видачі та принцип обопільного визнання відповідного діяння кримінальним правопорушенням. Прокурор повинен подати свій запит про видачу центральному органу прокуратури у своїй країні, який надсилає запит до відповідної держави.

6 ГЕНДЕРНІ ЗЛОЧИНИ ТА ІНШІ ФОРМИ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

Проблема злочинів проти журналістів актуальна у всьому світі, а окремим аспектом розслідування та покарання за ці злочини є боротьба з насильством, вчиненим до журналісток. Журналісти, як жінки, так і чоловіки, під час виконання своїх обов'язків можуть стикатися з насиллям або погрозами. Однак журналісток піддають також окремим формам гендерного насильства, таким як зґвалтування, сексуальні домагання та всілякі залякування. Ці рекомендації допоможуть в ухваленні рішень в інтересах суспільства, коли йдеться про гендерні злочини або інші форми злочинів на ґрунті ненависті.

Приймаючи рішення у справах про злочини проти журналісток, прокурор може провести гендерний аналіз, вивчивши основні фактори того, чи була дискримінація чинником або мотивом вчинення злочину. Такий аналіз потребує розуміння відмінностей у статусі жертви і злочинця, нерівноправності чоловіків і жінок, гендерних ролей і впливу ненависті на поведінку злочинця. Усе це треба брати до уваги, вивчаючи докази й мотиви вчинення злочину.

Забезпечуючи виконання завдань кримінального провадження, прокурор повинен враховувати такі фактори, як мотив на гендерному ґрунті, що є обтяжувальною обставиною. У випадках, коли це передбачено національним законодавством, прокурор повинен надати докази гендерного підґрунтя злочину, щоб призначити справедливий вирок за вчинення злочину за гендерною ознакою та завдання пов'язаної з ним шкоди – фізичної, психологічної та соціальної, заподіяної жертві, її сім'ї та суспільству. Рекомендації щодо таких вироків повинні враховувати становище журналісток і гендерний аспект злочину як обтяжувальну обставину.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ICERD) проголошує право на свободу вираження поглядів як право на свободу думки, совісті, віросповідання, переконань та їх вираження. Держави-учасниці зобов'язуються заборонити й ліквідувати будь-які прояви расової дискримінації та гарантувати право кожного на рівність перед законом безвідносно до статті, сексуальної орієнтації, раси, кольору шкіри, релігійних переконань, національної або етнічної належності. Прокурор має надати докази впливу згаданого на мотив злочину для ухвалення справедливого вироку за злочини на ґрунті ненависті, врахувавши фізичну й психологічну шкоду, завдану жертві. Прокурор повинен брати до уваги мотиви ненависті, включно з гендерною, як обставину, що обтяжує покарання.

7 ПОСТКОНФЛІКТНІ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Після завершення конфлікту чи епохи авторитарного правління правосуддя перехідного періоду передбачає низку процесів і механізмів, які допомагають суспільству позбутися тяжкого наслідку масштабних зловживань і забезпечити підзвітність, правосуддя та суспільну злагоду. Правосуддя перехідного періоду складається як із судових, так і позасудових процесів і механізмів, включно з ініціативами у сфері притягнення винних до судової відповідальності і встановлення істини.

Захист цивільних осіб у збройних конфліктах – частина зобов'язань держав у межах міжнародного права, спрямованих на припинення безкарності та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні серйозних порушень міжнародного та національного законодавства, включно зі злочинами проти журналістів під час конфлікту чи перехідного періоду. Після завершення конфлікту прокурори повинні вжити належних заходів для притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів проти журналістів у період збройного конфлікту.

ВИСНОВКИ

Боротьба з безкарністю за напади на журналістів успішна тоді, коли механізми й принципи, про які йдеться в цих Рекомендаціях, та співпраця органів прокуратури і правоохоронців стають центральними елементами стратегії розвитку прокуратури. Ці механізми – засіб досягнення істини та справедливості, що передбачає відповідальність прокурорів за забезпечення правосуддя, захист інтересів суспільства та прав журналістів на основі ефективних і дієвих підходів до роботи.

Підвищення рівня обізнаності прокурорів з допомогою навчання зміцнить їхній потенціал і стане важливим кроком у боротьбі з безкарністю. Органи прокуратури мають розробляти й пропонувати навчальні програми, що містять матеріали на теми безпеки журналістів, захисту журналістських джерел та основних прав людини.

Поширення кращих практик, таких як контекстуальний аналіз, захист журналістських джерел і свідків, співпраця зі слідством та гендерний аналіз, мають вирішальне значення в підтриманні довіри до системи правосуддя. Органи прокуратури мають брати на озброєння всі передбачені законом положення й механізми, які допоможуть прокурорам справедливо визначати покарання за злочини проти журналістів. Особливої уваги потребують виявлення мотивів дискримінації та гендерної ненависті в таких злочинах.

Верховенство права й невідчужуваність основних прав людини – основа функцій органів прокуратури. Проведення, нагляд чи консультування неупередженого, ефективного та незалежного розслідування злочинів проти журналістів – найважливіший аспект захисту права на свободу висловлення думок та самовираження. Коли прокурори приймають справедливі й неупереджені рішення, вони допомагають зміцненню демократії і свободи в суспільстві.

Цінності справедливості та рівноправ'я передбачають прозорість і підзвітність щодо рішень, прийнятих під час провадження у справі. Все вищезазначене – частина загального зобов'язання прокурорів захищати справедливість, рівність, суспільні інтереси та блага.

ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ

Публікація цих Рекомендацій підтримана Багатосторонньою донорською програмою ЮНЕСКО зі свободи вираження думок і безпеки журналістів, а також Фондами «Відкрите суспільство».

IAP
International Association of Prosecutors

Міжнародна асоціація прокурорів (МАП) – єдине світове об'єднання прокурорів. До складу організації входить 183 члени з понад 177 країн. Асоціація, штаб-квартира якої розміщена в Гаазі (Нідерланди), прагне встановлювати й підвищувати стандарти професіоналізму та етики прокурорів у всьому світі, сприяти верховенству права, повазі прав людини та зміцненню міжнародної співпраці між органами прокуратури.

Рекомендації підготував Сейбін Уелле у співпраці з Міжнародною асоціацією прокурорів. До створення також долучилися: Агнес Калламар (спеціальний доповідач ООН з питань позасудових страт, страт без належного судового розгляду або довільних страт), Леопольдо Мальдонадо (британська правозахисна організація «Article 19»), Саймон Клементс (прокурор Англії та Уельсу), Гері Белч (Міжнародна асоціація прокурорів), Сара Карнегі (Міжнародна асоціація адвокатів), Джанетт Меннінг (Національна асоціація генеральних адвокатів), Пол Коппін та Антуан Бернар (міжнародна організація «Репортери без кордонів»), Філіппо Муска та Жан-Франсуа Тоні (Міжнародний інститут кримінального правосуддя та прав людини в Сиракузах), Рікардо Санчес Перес дель Позо (Спеціальна прокуратура з питань злочинів проти свободи слова, Мексика).

ПРО АВТОРА

Сейбін Уелле тривалий час обіймав посаду головного прокурора Управління кримінальних і пенітенціарних справ міста Квебек (Канада). До цього він був головним прокурором Управління закордонних справ, безпеки та розвитку, а також представляв генерального прокурора Квебеку в Міжнародній асоціації прокурорів.

Фото на обкладинці: оригінал фото належить МАП, обробку виконав Марк Джеймс.

Партнер україномовного перекладу Рекомендацій -
Національна спілка журналістів України

Опубліковано 2021 року Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France ©UNESCO. Цей документ є у відкритому доступі за ліцензією Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC BY-SA 3.0 IGO). Використовуючи зміст цього видання, користувачі погоджуються з умовами використання UNESCO Open Access Repository. Використовуючи назви й матеріали в цій публікації, ЮНЕСКО не виражає будь-якої думки щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста, району або їхніх відповідних органів управління, так само як і ліній розмежування або кордонів. За висловлені в цій публікації погляди й думки відповідальні автори; їхні погляди можуть не збігатися з офіційною позицією ЮНЕСКО й не накладають на Організацію жодних зобов'язань.

